

Osa-aikainen dramaturgi kaupunginteatterissa

CASE Jyväskylän kaupunginteatteri

Paula Salminen, UNOn dramaturgi (julkaistu 3/2021)

DRAMATURGIALUSTA on Uuden näytelmän ohjelman (UNO) aloite, joka jatkaa dramaturgin työn kartoittamista teatterikentällä. Aikaisemmin UNO on toteuttanut Valtakunnan dramaturgi -pilottikokeilun (2017–2018) sekä dramaturgeille suunnatun ajatushautomoprosessin (2019), jossa jäsennettiin dramaturgin tehtävänkuvia ja työn orientaatioita. Dramaturgialusta tutkii ja tukee UNOn Verkoston teattereissa tehtävää dramaturgin työtä vuosien 2020–2021 aikana. Mukana kokeilussa ovat Jyväskylän kaupunginteatteri, Kouvolan teatteri ja Rakastajat-teatteri.

Tämä raportti on saatavilla / ladattavissa UNOn nettisivuilta uno-npfi

TAUSTAKSI

Jyväskylän kaupunginteatterissa Dramaturgialusta keskittyi dokumentoimaan jo toteutuneen osa-aikaisen dramaturgin työjakson. Tämä raportti tiivistää dramaturgi Maria Kilven ja Jyväskylän kaupunginteatterin johtajan Hilikka Hyttisen kanssa käydyn kolmen haastattelun pääkohdat. Haastattelut tehtiin 10.8.2020, 5.10.2020 ja 30.11.2020. Haastattelijana oli UNOn dramaturgi Paula Salminen.

JYVÄSKYLÄN KAUPUNGINTEATTERI on täyskunnallinen ammattiteatteri, jossa on noin 60 kuukausipalkkaista työntekijää, joista 24 on taiteellista henkilökuntaa. Teatterissa on kaksi näyttämöä ja 5–7 ensi-iltaa vuodessa. Teatterin johtajana oli Hilikka Hyttinen vuosina 2016–2020.

MARIA KILPI on helsinkiläinen dramaturgi sekä Taideyliopiston Teatterikorkeakoulun dramaturgian ja näytelmän kirjoittamisen lehtori, joka toimi osa-aikaisena dramaturgina Jyväskylän kaupunginteatterissa syksystä 2019 vuoden 2020 loppuun.

YHTEISTYÖN ALKU

Teatterinjohtaja Hilikka Hyttinen koki, että hän johtajana, ja erityisesti teatteri taiteena, tarvitsee dramaturgin. Hyttinen kaipasi dramaturgin ammattitaitoa, jonka avulla talon taiteelliset prosessit syventyisivät ja tulisivat siten antoisammiksi. Hyttisen ajatus oli, että dramaturgi voisi olla koko teatterin dramaturgi, joka työskentelisi niin tekstien kanssa kuin esitysten ja eri tekijöiden keskustelukumppaninakin. Johtajana hän halusi päästä keskustelemaan dramaturgin kanssa teatterin merkityksestä ja ohjelmistosta.

Hyttinen keskusteli teatterin henkilökunnan kanssa ajatuksestaan etsiä dramaturgi ja sai runsaasti kannatusta. Jyväskylässä oli ollut kuukausipalkkainen dramaturgi aikaisemminkin. Henkilökunnan käsitykset dramaturgin työn ytimestä vaihtelivat. Hyttinen halusi dramaturgin työtä ajateltavan laajemmin kuin vain tekstien kautta.

Hyttinen levitti sanaa mahdollisesta dramaturgin pestistä muun muassa UNOn kautta ja eteni asiassa vähitellen. Hyttinen oli tutustunut aiemmin Maria Kilpeen tämän taiteellisten töiden kautta, mutta varsinainen ensikohtaaminen tapahtui UNOn tapaamisessa keväällä 2018. Tapaamisen yhteydessä Hyttinen kysäisi Kilveltä, olisiko

tämä mahdollisesti kiinnostunut dramaturgin työstä Jyväskylässä. Asia jäi hautumaan, kunnes keväällä 2019 Hyttinen ja Kilpi tapasivat ja yhteistyö käynnistyi.

TUNNUSTELU JA SOPIMINEN

Ensimmäinen tapaaminen oli tutustumisen, jossa Kilpi ja Hyttinen päätyivät keskustelunsa inspiroimana jo heti tekemään töitä. Jonkin ajan päästä Kilpi matkusti Jyväskylään katsomaan esityksiä ja tutustumaan teatteriin. Kokopäiväinen dramaturgin työ, jota tuossa vaiheessa vielä oli suunniteltu, tuntui Kilvestä mahdottomalta suhteessa elämän muihin osa-alueisiin. Keskusteluyhteys Hyttisen ja Kilven välillä oli kuitenkin ollut niin hyvä, että he halusivat jatkaa ja päättivät suunnitella työn niiden muuttujien ympärille, joilla se olisi mahdollista niin teatterille kuin dramaturgillekin.

Työsopimus laadittiin tuntipohjaiseksi, jolloin siihen ei tarvittu kunnallisella puolella vaadittavaa täyttölupaa vaan Hyttinen saattoi tehdä päätöksen itsenäisesti. Ennen sopimuksen tekoa he istuivat alas ja listasivat dramaturgin työtehtäviä, joita Kilpi tekisi. Tuntimääräksi Hyttinen ja Kilpi sopivat 20–25h/kk eli noin 3,5 päivää kuukaudessa. Kilpi huolehti tuntikirjanpidosta ja kokonaistymäärän toteutumisen arviointi perustui molemminpuoliseen luottamukseen. Tuntipalkka määritettiin STOD:in suosituksia noudattaen. Työsopimus alkoi 1.10.2019 ja päättyi vuoden 2020 loppuun.

Olennaista yhteistyön rakentamisessa oli alusta alkaen luottamus ja avoin keskusteluyhteys.

ORIENTAATIO

Yhteistyön alussa Hyttinen ja Kilpi kartoittivat dramaturgin työtehtäviä ja jäsensivät dramaturgisesti Jyväskylän kaupunginteatteria. Tämä oli samalla orientaatiota Kilvelle uuteen työskentely-ympäristöön sekä johtajan ja dramaturgin yhteisen dialogin harjoittelua ja syventämistä.

Dramaturgin työtehtäviksi määriteltiin seuraavia asioita:

- ohjaajan konsultointi sovituissa produktioissa,
- ohjaajien ja työryhmien konsultaatio, keskusteluapu, harjoitusten seuraaminen sovituksi,
- koko talon dramaturgian hahmottaminen yhteistyössä teatterinjohtajan kanssa,
- esitysdramaturgi sovituissa esityksissä,
- teatterinjohtajan keskustelukumppani,
- viestinnän ja nettisivujen pohtiminen teatterinjohtajan ja markkinointipäällikön kanssa,
- Näytelmätehdas-yhteistyöprojekti Teatterikorkeakoulun Dramaturgian ja näytelmän kirjoittamisen koulutusohjelman kanssa.

Tehtävät tarkennettiin vielä pienempiin osasiin ja hahmotettiin esimerkiksi produktiokohtaisesti, millainen dramaturgin työpanos olisi. Käytännössä työsopimuksen tuntirajaukseen ei mahtunut näin laaja työnkuva vaan esimerkiksi viestinnän asiat jäivät pois. Lisäksi korona sekoitti alkuperäisiä suunnitelmia, ja toisaalta opetti uusia työtapoja kuten etätapaamiset.

Teatterin dramaturgista jäsenystä Hyttinen ja Kilpi tekivät niin sanotun lakanan avulla. Siihen kirjattiin näkyviin teatterin eri näyttämöt ja toimintatavat sekä jo tehtyjä produktioita että tekeillä olevia. Samalla ideoitiin, millaisia teoksia erilaisille tuotantopaikoille voisi tehdä ja millaisia ohjelmistosuunnittelun linjoja haluttiin painottaa. Myös yleisötyöstä ja muusta yhteisössä tapahtuvasta toiminnasta keskusteltiin. Työskentely oli tärkeää yhteistä haaveilua ja sen sanoittamista, mihin suuntaan teatteri voisi kehittyä.

Kilven työnkuva ja asema työyhteisössä määritettiin niin, että hän on enemmän ulkopuolinen osa-aikainen konsultti kuin kaupungissa asuva ja yhteisön päivittäistä arkea elävä kokopäiväinen henkilökunnan jäsen. Hyttiselle oli tärkeää saada taloon ajattelua, joka keskittyisi taiteelliseen

sisältöön. Hän koki, että osa-aikainen dramaturgi voisi olla yksi elementti, joka varmistaisi happea ja tiettyä hengitysaukkojen puhkomista systeemiin, jotta teatteri ei umpioituisi neljän seinän sisälle vaan olisi enemmän yhteydessä ympäristöönsä ja aikaansa.

Teatterinjohtajana aloittaessaan Hyttinen oli määritellyt teatterille tietyt suuntaviivat, jotka olivat osana Jyväskylän kaupungin kulttuuriohjelmaakin. Nämä painopisteet olivat:

- oppilaitosyhteistyö,
- yhteistyö vapaan kentän kanssa,
- pohjoismainen yhteistyö,
- klassikkoja twistillä,
- nuorten äänen saaminen teatteriin: Backstage Group, joka toimii nuorten ehdoilla,
- uuden esitystaiteen tuominen teatteriin, koulutus esitystaiteen parempaan ymmärtämiseen,
- teatterin yhteys ympäristöönsä, vuorovaikutus, jalkautuminen.

Painopisteet näkyivät myös dramaturgin työssä, vaikka dramaturgin päähuomio olikin ohjelmistossa.

DRAMATURGIN TYÖTÄ KÄYTÄNNÖSSÄ

Kilpi kertoo dramaturgin työn alkaneen helposti, koska Hyttinen tiesi jo valmiiksi, mitä dramaturgi tekee ja millainen ammatti on. Hyttinen osasi myös määrittää, ettei halua työtunteja käytettävän esimerkiksi käsiohjelmatekstien laatimiseen tai koko henkilökunnan kokouksiin juoksevien asioiden äärellä, vaan kohdensi ne teatterin ja sisältöjen kehittämiseen. Tämä vastasi myös Kilven omaa intressiä. Häntä kiinnosti tutkia, mitä kaupunginteatterin dramaturgi voisi olla ja mitä teatteri tässä ajassa ja tässä tietyssä paikassa voisi olla.

Käytännön työtään Jyväskylässä Kilpi hahmottaa eri yhteistyökumppaneiden kautta, joita ovat teatterinjohtaja, ohjaajat ja taiteelliset suunnittelijat.

Teatterinjohtaja Hyttinen oli Kilven pääyhteistyökumppani. Johtajan kanssa tehtävän työn ytimessä oli keskustelu, jonka ensimmäiset yhteiset kysymykset olivat mitä ohjelmistosuunnittelu oikein on ja mihin se perustuu. Konkreettisesti tämä tarkoitti ohjelmiston läpikäymistä ja jäsentämistä, nähdystä esityksistä keskustelemista ja niiden purkamista, ideointia ja haaveilua sekä näytelmien lukemista. Kilpi luki tekstejä erilaisiin teatterin tarpeisiin. Hän esimerkiksi etsi sopivaa dramatisointiversiota esitystä varten tai lausui luke-mastaan johtajalle. Myös yhteen teatterille tarjottuun esityssuunnitelmaan Kilpi perehtyi ja pohti sitä johtajan kanssa.

Toinen yhteistyökumppanilaji olivat ohjaajat. Kilpi luki produktion tekstiä tai tekstivaihtoehtoja läpi ja keskusteli niistä ohjaajan kanssa. Yhdessä produktiossa hän toimi lukevana dramaturgina dramatisointia tekevä ohjaajalle. Tämä työ oli Kilven pestissä yksi eniten aikaa vieviä tehtäviä. Ohjaajien kanssa oli myös yleisempää keskustelua teosvalintoihin liittyen sekä osallistumista taiteelliseen ennakkosuunnitteluun dramaturgisesta näkökulmasta.

Kolmantena yhteistyötahona olivat suunnittelijat. Kilpi oli mukana taiteellisessa ennakkosuunnittelussa sekä ideointivaiheessa että konkreettisesti miettimässä ratkaisuja pienoismallin äärellä. Hän toi keskusteluihin mukaan dramaturgista näkökulmaa sekä auttoi syventämään tekstin luentaa.

Työssään dramaturgina Kilpi kysyy aina samoja keskeisiä kysymyksiä: miksi, mikä on olennaisinta, mikä on keskeistä, mistä tämä kertoo. Nämä kysymykset menevät niin konkretiaan kuin metatasollekin.

HAVAINTOJA OSA-AIKAISEN DRAMATURGIN TYÖSTÄ

Hyttinen ja Kilpi ajattelivat osa-aikaisen dramaturgin 1,5 vuoden työjaksoa Jyväskylässä projektina, jossa he molemmat tutkivat ja havainnoivat teatterin ja dramaturgin yhteistyötä kehityskohteena, vaikka heidän

omat pestinsä päättyivätkin vuoden 2020 loppuun.

Tämä kehitysnäkökulma heijastui yhteistyöhön sitoutumisena sekä haluna seurata ja arvioida työn kulkua.

Dramaturgin työjakson aikana tapahtunut yllättävin käänne oli luonnollisesti koronaviruspandemia. Suunniteltu oppilasyhteistyö siirtyi ja peruuntui. Kilpi ei voinut olla läsnä harjoituksissa kuten oli ollut tarkoitus. Pohjoismainen yhteistyö jäi toteutumatta, koska matkustaa ei voinut. Kaikenlainen jalkautuminen ylipäättään oli mutkikasta. Dramaturgille Jyväskylä jäi kaupunkina etäisemmäksi, koska matkustaminen oli rajoitettua. Johtajaa korona-ajan siirrot ja muutokset työllistivät runsaasti teatterin arjessa. Dramaturgin työn pääkohdat ohjelmiston parissa kuitenkin toteutuivat.

Hyttinen kokee dramaturgin työllistämisen olleen teatterille taloudellisesti pieni investointi, joka toi sisällöllisesti syvyyttä, mielekkyyttä ja taiteellista ajattelua. Hän näkee dramaturgin vapauttaneen johtajan energiaa ja keventäneen työtaakkaa. Hyttisen mukaan täysi luottamus Kilven ammattitaitoon ja Kilven osaaminen mahdollistivat esimerkiksi monien esitysten sisältökeskustelujen siirtämisen pois johtajan tontilta. Näin johtajan valta-asema ei vaikuttanut keskusteluissa, vaan dramaturgi pääsi ikään kuin suoremmin pohtimaan ohjaajan tai työryhmän kanssa esityksen valintoja. Hän laskee konkreettisesti säästäneensä runsaasti omaa työaikaansa, kun dramaturgiasta on keskustellut dramaturgian ammattilainen.

Kilpi ajattelee, että toimiakseen tällaisessa työssä dramaturgi tarvitsee hyviä sosiaalisia taitoja ja tilanteen lukukykyä. Hänen mielestään työn ydin tapahtuu keskustelussa muiden kanssa, kiinnostus yhteistyöhön täytyy siis olla. Lisäksi dramaturgilla on tärkeää olla perusymmärrys tekstien, esitysten ja työryhmien kanssa työskentelystä, taiteellisesta ennakkosuunnittelusta sekä kiinnostusta tai osaamista yleisötyöhön tai yleisösuhteen miettimiseen. Tarkemmat painotukset

riippuvat työnkuvan rajauksista. Mielikuva dramaturgin työstä liittyy usein järkeilyyn ja analyysiin, mutta Kilpi korostaa, että dramaturgi työskentelee yhtä lailla improvisatorisesti ja intuitiivisesti kuin muutkin teatterintekijät. Työtä tehdään hänen mukaansa yhtä paljon sydämellä kuin kognitiolla.

Työskentelyaikanaan Kilpi ei lukenut uusia näytelmätekstejä, koska teatterin tuotantotilanteeseen sopivia tekstiehdotuksia ei teatterille tullut. Hyttinen kertoo, että yleensä ehdotukset uusista näytelmistä eivät etene tilaukseen asti, jos ne eivät sovi ohjelmistoprofiiliin tai tuotantotilanteeseen. Kirjailijat eivät useinkaan kysy, miksi jokin teos ei päädy tilattavaksi. Teatteri ei ole erityisesti viestinyt ammatillisille ohjelmistoprofiiliaan ja tuotannollisia raameja. Asiaa pohdittiin kyllä, mutta se ei ollut ajankohtaista eikä mahtunut Kilven tuntiraamiin. Hyttinen pohtii, että kommunikaatiossa teatterin ja näytelmäkirjailijoiden välillä olisi kehitettävää molemmin puolin, jotta tietoisuus teatteritalon tuotantopaikoista ja kirjailijoiden ideat löytäisivät toisensa paremmin.

Hyttisen mukaan tärkein resurssi, jota teatteri tarvitsee yhteistyöhön dramaturgin kanssa, on aika. On oltava aikaa löytää yhteinen sävel, suunnitella työtä ja kartoittaa työtehtäviä. Dramaturgin orientoituminen työyhteisöön, toimintatapoihin ja ympäristöön vaatii aikaa. Aika tarkoittaa työtunteja työntekijöiltä, jotka dramaturgin kanssa työskentelevät. Sisäänajoon täytyy Hyttisen mielestä olla mahdollisuus satsata.

Kilven mielestä osa-aikainen dramaturgi tarvitsee työnsä onnistumiseksi hyvän suhteen teatterinjohtajaan, ohjaajiin, koko työyhteisöön ja myös yleisöön. Hän koki työnsä olleen osin näkymätöntä ja kehittäisi dramaturgin työn sanoittamista ja ymmärryksen lisäämistä koko työyhteisössä. Tärkeää olisi myös tutustuttaa dramaturgi talon eri osastoihin ja neuvoa, kenen kautta mikäkin asia hoidetaan. Varsinkin osa-aikaisena näistä reiteistä voi muuten jäädä tietämättömäksi. Kilpi

huomasi, että ohjaajilla oli hyvin erilaisia valmiuksia ja tarpeita dramaturgin kanssa työskentelyyn. Hyttinen suosittelisi johtajana, että dramaturgia käytetään aina, jos sellainen talossa on, ja ohjaajan tulisi harjoitella tällaista yhteistyötä. Kilpi ja Hyttinen kokevat, että mitä aikaisemmassa vaiheessa dramaturgi on prosessissa mukana sitä parempi lopputuloksesta tulee.

Kilpi korostaa myös oman työn strukturoinnin tärkeyttä. Omalle ajankäytön suunnittelulle ja työn eri osa-alueiden organisoinnille tulee varata riittävästi aikaa. Kun tehtävä on osa-aikainen ja tekee myös muita töitä, organisoinnin merkitys korostuu erityisesti. On tärkeää hahmottaa sekä itselle että muille eri vastuualueet. Selkeys helpottaa työhön keskittymistä.

Kilpi ja Hyttinen pohtivat, mitä olisivat kehittäneet yhteistyössään. Molemmat kokivat, että pidempi yhteistyöjakso olisi ollut hedelmällinen. Osa-aikaisen dramaturgin pesti voisi heidän mielestään olla vähintään kaksi vuotta ja 50%:n työajalla. Toisaalta Kilpi tarkentaa, että pestin laajuus tai suppeus on neuvottelukysymys, ja olennaisinta olisi, että se olisi yhdessä muotoiltu tarpeita ja resursseja vastaavaksi, ja että teatteri olisi myös itsenäisesti miettinyt, mihin tarvitsee dramaturgia.

Kokemuksensa perusteella Hyttinen ja Kilpi lisäisivät työtunteja johtajan ja dramaturgin yhteisiin keskusteluihin ja kehittämistyöhön, jotta jatkuva dialogi toteutuisi ja kantaisi. Mitä enemmän asioita saa vietyä rutiiniksi, sitä helpompi niitä on ylläpitää. Tämä voisi toteutua säännöllisillä tapaamisilla, joita olisi esimerkiksi joka toinen viikko. Tähän voisi kuulua myös tulevaisuuden ohjelmistosuunnittelu, jota nyt ei ollut johtuen molempien työsuhteiden päättymisestä vuoden 2020 loppuun.

Kaiken kaikkiaan teatterinjohtaja Hilka Hyttinen ja dramaturgi Maria Kilpi kokivat yhteistyönsä olleen erittäin onnistunut ja toteutuneen hyvin niissä raameissa, joita sille aluksi määriteltiin. Heidän mielestään osa-aikainen, toisella paikkakunnalla asuva dramaturgi, oli toimiva ratkaisu Jyväskylän kaupunginteatterissa, ja

se voisi soveltua myös muualle, ryhmiin ja taloihin, joissa omaa kokopäiväistä dramaturgia ei ole.